

Pere Sihtkapital

Aino Järvesoo auhinnad: tunnustus neile, kes on maailma paremaks muutnud

Tarmo Soomere Aino Järvesoo auhindade laureaatide esitlusel 27.11.2020

Kes on esimesed Aino Järvesoo auhindade saajad?

Aino Järvesoo auhinna statuut näeb ette kolm auhinnakategooriat: elutööauhind, uue aja peegeldusena silmapaistva meediategevuse auhind ja tunnustus eesti keele ja kultuuri hoidjatele välismaal. Seekord tunnustatakse küll nelja inimest.

Neist neljast kaks auhinda lähevad teadlastele – täpsemalt, sotsiaalteadlastele – ja see pole üldse tavaline. Enamasti mõistetakse teadlasi kui selliseid olevusi, kes maailma lahkavad ja selgitavad, aga seda muuta või parandada ei oska. Tegelikult on asjad teisiti. Hea teadlane on see, kelle tööst midagi muutub. Veel parem teadlane on see, kelle töö (või selle selgitused) muudavad ühiskonna mõtlemist.

Sest kaasajal mingi muutuse saavutamiseks ei piisa, et minister või valitsus teeb otsuse. See otsus peab leidma mõistmist ühiskonna laiades kihtides. Nii tuleb teadlastel mitte ainult veenda oma kolleege või riigijuhte, vaid teha midagi palju raskemat: kõnetada ühiskonda ja veenda väga paljusid inimesi. Mitte ainult muutuste vajalikkuses, vaid ka selles, et igäüks loeb. Et igäühe panus loeb. Et vaid siis muutub maailm, kui hästi paljud tahavad seda ühes kindlas suunas muuta.

Sisu on olulisem kui nimed

Muidugi on auhinnatute nimed olulised, aga palju tähtsam on see, milliseid teadmisi ja maailma muutvat jõudu auhinnatud esindavad. Nii et on sügavalt ebatavaline ja tähendusrikas, kes teadlastest nimelt said need preemiad. Elutöö auhinna saaja Rein Taagepera oli algselt füüsik, kes selles vallas omandatud analüüsi ja sünteesi võimekuse rakendas politoloogiale ehk teadusele riikide toimimisest. Sealt pärinevale loogikale lisanduv mitmesuguste jäävusseaduste ja muude samalaadsete nähtamatute raamide tunnetus ühiskondlikes protsessides on väga tõenäoliselt selle alus, et laureaat on suutnud lihtsate sõnadega ja tabavate metafooridega kõnetada väga paljusid. Ta on suutnud tuua eesti rahva teadvusse arusaamise, et riigi ja rahva püsijäämine ei ole kaugeltki juhuslik protsess. Lausa vastupidi, selle käiku saab teadlikult suunata.

Füüsikust poliitikateadlane ja matemaatilise statistika ekspert kui väljapaistvad sotsiaalteadlased

Ühe väikese rahvakillu puhul on loomulik, et rahvana püsijäämise vajadus on raiutud põhiseadusesse. On aga äärmiselt ebatavaline, et suure osa meie kaasteeliste jaoks on selline keeruline teadus nagu demograafia saanud osaks igapäevasest maailmakäsitlusest. Selle võrra on maailm meie jaoks lihtsamaks muutunud ja selle võrra on ka üksikutel inimestel ja kogukondadel olemas märksa selgem raamistik mõistlike otsuste tegemiseks. Teisisõnu – Isaac Newtoni märkust parafraaseerides –, laureaadid on need hiiglased, kelle õlgadel seistes näeme nüüd palju

kaugemale. Nii ohtusid, löksusid ja veealuseid karisid kui ka võimalusi neist mööda loovida ja ise oma tulevikku kujundada.

Kui elutööpreemia läheb füüsikust poliitikateadlasele, siis meediaauhinna laureaat Ene-Margit Tiit on ju tegelikult veel „hullema“ teadusharu esindaja. Nimelt matemaatik. Neid kujutatakse tavaliselt ette täiesti levist väljas olevate isiksustena. Tegelikult on matemaatikud need, kes on kui ühiskonna eelsalgad universumi struktuuri avastamas. Nende sõnum peabki olema kui prohveti sõnum, kes on on midagi uut, hämmastavat või kummastavat teada saanud. Selliseid uusi ja enamasti raskesti adutavaid asju on tarvis palju kordi eri võtmes rääkida. Mitte ainult selleks, et neist saaks meie elu lahutamatu osa, vaid hoopis selleks, et nende alusel saame täiesti legaalselt tulevikku piiluda ja sealt nähtu alusel mõistlikke otsuseid teha. Pole palju neid rahvaid, kelle jaoks demograafia keerukad kategooriad oleks saanud üldrahvaliku teadmise osaks ja laiapõhjalise diskussiooni objektiks.

Hoides eesti keelt ja kultuuri elavana ka välismaal

Mida laiem on püramiidi alus, seda tugevam on püramiid ise. Riikide ja rahvaste jaoks tähendab lai püramiidi alus mitte ainult diplomaatiliste esinduste võrgustikku või rohkearvulist diasporaad. Märksa olulisem on see, kas suudetakse hoida elus ja elujõulisena meie keel ja kultuur. Et meist kaugel viibivatel kaasteelistel säiliks elav kontakt meiega ja reaalne võimalus vajaduse korral meiega liituda. Selles vallas tuleb teha tööd igas suunas, põhjast lõunasse ja idast läände. Mai Raud Pähn on seda teinud läänekaares ustavalt ja uskumatult pikalt, terve kolmveerandsajandi; ja Jüri Trei sama ustavalt idakaares juba mitukümmend aastat.

Olen veendunud, et kõik tänased auhinnad läksid neile kaasteelistele, kes tegid palju rohkem, kui nende ametijuhend ette nägi või näeb. Nii nagu Aino Järvesoogi. Nad suutsid, igaüks omal moel, muuta maailma paremaks paigaks, kus meie rahval elada; ja teha seda nii, et teistelgi oleks sellest palju õppust võtta.

Annetamine on investeerimine

Sellist tüüpi tunnustused muutuvad loodetavasti traditsiooniks. Nõnda arvavad nii rahvastikuminister kui ka valikut tegema usaldatud Pere Sihtkapital. Sest sellel auhinnal on ka mitu peidetud mõtet. Aino Järvesoo fenomeni üks dimensioon on selles, et ta panustas oma isiklikku raha. Heade tegude tegemine ilma midagi vastu soovimata või annetamine selliste tegude jaoks on osa paljude rahvaste kultuurist. Suures osas maailmast on see lausa parketikõlbulikkuse üks komponent. Umbes nii, nagu puhtad riided, viisakas käitumine ja kultuurne kõnepruuk. Oleks tore, kui Aino Järvesoo selline eeskuju nakataks paljusid meie kaasteelisi.